

Gdynia 5.11.2014r.

Jarosław Nocoń
Instytut Politologii
Uniwersytet Gdański

Recenzja dorobku naukowego, w tym jednotematycznego zbioru artykułów pod tytułem „Studium tożsamości politycznej członków elit wczesnego okresu transformacji”, osiągnięć dydaktycznych oraz dokonań popularyzatorskich dr Ireny Pańków

1. Jednotematyczny zbiór artykułów pod tytułem: Studium tożsamości politycznej członków elit wczesnego okresu transformacji.

Jako jednotematyczny zbiór autorka przedstawiła cykl pięciu artykułów (1. Posłowie Sejmu X kadencji. Fenomen tożsamości politycznej; 2. Dysonans poznawczy polityków okresu transformacji; 3. Szkic do portretu zbiorowego elity; 4. Tożsamość członków elit politycznych a tradycja solidarnościowa; 5. Podziały w obozie solidarnościowym. Pluralizm polityczny a polityczna tożsamość) opublikowanych w latach 1992-1998.

Dla oceny tej części dorobku niebagatelne znaczenie ma fakt, iż jest to oryginalne opracowanie poświęcone zagadnieniu, którego znaczenie nawet dla aktualnego życia politycznego, trudno jest przecenić. Słusznie bowiem podkreśla sama autorka, że „wyzwania polityczne i wybory tożsamościowe, jednostkowe i grupowe z wczesnego okresu przemian, zaważyły na kulturze politycznej i życiu

politycznym w Polsce". Faktycznie, ujawnione na skutek tego typu badań cechy elit politycznych w Polsce, także obecnie, kształtują model współzystencji, rywalizacji i wzajemnych relacji między poszczególnymi segmentami tej grupy społecznej.

Artykuły zaliczone do tego zbioru, choć nie tworzą łącznej całości o charakterze monograficznym, można uznać za komplementarne kontinuum, które cechuje zbieżność zainteresowań, koncentrujące uwagę na różnych aspektach procesu kształtowania tożsamości politycznej przez przedstawicieli parlamentarnej elity. Zwłaszcza, że według deklaracji autorki, materiał pochodzi z czterech odrębnych, lecz stanowiących integralną całość badań. Cykl poświęcony jest przede wszystkim próbie rekonstrukcji obrazu tożsamości politycznej, formułowanego przez aktorów politycznych, będących respondentami w badaniach empirycznych. Autorka słusznie podkreśla, że badania te obejmują nie tyle rekonstrukcję samej tożsamości już uformowanej i stabilnej, lecz skoncentrowane są także na sam proces jej formowania i utrwalania labilnej jeszcze oraz dynamicznie kształtującej się dopiero postaci. W tym kontekście analiza indywidualnych doświadczeń badanych polityków ukierunkowana jest na odtworzenie przesłanek, uwarunkowań i prawidłowości procesu kształtowania i internalizacji tożsamości w perspektywie recepcji przez samych aktorów politycznych. Autorka uwzględnia przy tym nie tylko socjologiczne uwarunkowania, ale także psychologiczne determinanty postaw i uwarunkowania gry politycznej wpływające na procesy identyfikacji ideowo-politycznej.

Analizując polityczną tożsamość, autorka bardzo rzetelnie odtwarza specyficzne dla środowiska cechy myślenia politycznego, kryteria identyfikacji środowiska elit i dylematy postaci je współtworzące. Radzi sobie w tym względzie z trudnościami jakie nieuchronnie towarzyszą próbom zobiektywizowanej rekonstrukcji tożsamości w historycznych okolicznościach i specyfice recepcji ówczesnych idei. Każdy badacz zajmujący się podobną tematyką wie, że odtworzenie sposobów myślenia, interpretacji idei i charakterystyka faktów - choćby z bardzo nieodległej przeszłości - nie jest zadaniem łatwym. Wiąże się z ustaleniem adekwatnych pojęć i

terminów opisu, kryteriów klasyfikacji i względności interpretacyjnej uzależnionej od przyjętej perspektywy wyjaśniania.

Dokonane w tym zakresie spostrzeżenia, a także wywiedzione z analiz wnioski należy ocenić jako bardzo ważne i znaczące dla rozpoznania właściwości tożsamości grupowej jaką tworzyły elity polityczne w badanych okresie transformacji ustrojowej. Nie sposób przecenić także wartości tego typu badań dla prób obiektywnych diagnoz, bądź współczesnych syntez opartych na diachronicznej czy genetycznej perspektywie badania elit istniejących w tym gronie podziałów, preferencji i innych podobnych temu zjawisk.

Mocną stroną badań współtworzących opiniowany cykl publikacji jest podłoże teoretyczno – metodologiczne. Widoczne jest doskonałe rozeznanie w klasycznych i współczesnych teoriach elit, a także w autorskich koncepcjach kryzysu tożsamości. Habilitantka bardzo zmyślnie scharakteryzowała metodologiczne podstawy badań składających się na jednotematyczny zbiór opublikowanych artykułów. Zawarty w autoreferacie wywód, charakteryzujący podejście badawcze w opiniowanym zbiorze, ukazuje niezwykle wysoki poziom świadomości metodologicznej dr Ireny Pańków. Badania jakościowe wykorzystujące założenia i procedurę postępowania badawczego określanego mianem teorii ugruntowanej, wbrew formułowanym niekiedy opiniom, nie należą do podejść łatwych i nieskomplikowanych. Wręcz przeciwnie, poprawne zastosowanie założeń tego podejścia w badaniach jakościowych jest pełne zagrożeń narażających na błędy i wypaczenia procesu badawczego. Choćby dostrzegana także przez habilitantkę, zasada ciągłości myślenia potocznego i naukowego, naraża badacza na niebezpieczeństwo i pokusę traktowania zdroworozsądkowych sądów, bądź formułowania subiektywnych i zaangażowanych afektywnie twierdzeń, jako naukowych prawd. W świetle treści autoreferatu, a także w opiniowanych publikacjach widoczne jest jednak, że habilitantka ma świadomość potencjalnych zagrożeń, a w ocenianych publikacjach nie występują tego typu praktyki.

Inny z argumentów krytyki takiego podejścia podkreśla, że w świetle założeń teorii ugruntowanej to sami respondenci określają cel badania i kryteria interpretacji uzyskiwanych wyników. Wśród badaczy zorientowanych na tradycyjne bardziej scjentystyczne instrumentarium metodologiczne taka praktyka jest uznawana za sprzeczną z zasadą zachowania obiektywnych kryteriów pomiaru i interpretacji. W tym kontekście trudno jest mówić o zobiektywizowanym, a w konsekwencji naukowym charakterze takiego sposobu oglądu rzeczywistości.

W odniesieniu do badań dr Ireny Pańków tego typu zarzuty nie byłyby jednak trafione. W przedstawionych do recenzji publikacjach już na etapie konceptualizacji badań, określając założenia wstępne korzysta najczęściej z dorobku uznanych przedstawicieli teorii socjologicznej, określając podstawowe preliminaria pojęciowe i przyjmując założenia wyjściowe niezbędne dla celowej orientacji postępowania badawczego. Oznacza to, że nie jest skrupulatnie konsekwentna w stosowaniu procedur i założeń radykalnego podejścia do zastosowań teorii ugruntowanej. Natomiast otwarty charakter przyjętej perspektywy metodologicznej i znaczny udział respondentów w tworzeniu teorii oznacza w praktyce tyle, że habilitantka wykorzystuje wyniki swoich badań do projektowania kolejnych etapów procedury i konceptualizacji nowych problemów.

W konsekwencji należy uznać, że badania opublikowane w formie jednotematycznego zbioru artykułów są wartościową pracą, której zasięg i czas realizacji nadają im charakter pionierski. Przyjęte w tych badaniach podejście ma duży potencjał kodyfikacji i racjonalnego uzasadniania opisywanych zjawisk oraz formułowanych diagnoz. Niewątpliwym jego atutem jest możliwość dostarczania instrumentów analitycznych niezbędnych dla indukcji twierdzeń, ujawniających prawidłowości na średnim poziomie uogólnienia. Dane empiryczne oraz ich opracowania jeszcze długo mogą służyć, choćby jako materiał porównawczy, dla kolejnych tego typu przedsięwzięć poświęconych elitom politycznym.

Pewien niedosyt powodowany jest przez brak podsumowania, bądź szerszej syntezy wniosków zawartych w poszczególnych artykułach. Takie opracowanie byłoby naturalnym zwieńczeniem cyklu jednotematycznych publikacji, a także dawałoby szansę autorce na sformułowanie bardziej ogólnych prawidłowości występujących w procesie kształtowania tożsamości politycznej krajowych elit. Tym bardziej, że w ostatniej dekadzie ukazało się sporo publikacji charakteryzującej przeobrażenia w tym środowisku i nowe podziały na scenie politycznej. Tylko częściowo rolę taką może odgrywać ostatnia publikacja zaliczona do tego cyklu pt. Podziały w obozie solidarnościowym. Pluralizm a polityczna tożsamość. W moim odczuciu projekt ten można uznać za nadal aktualny i otwarty na dalszą kontynuację.

2. Ocena dorobku naukowego

Pani dr Irena Pańków charakteryzuje się stałością swoich głównych zainteresowań badawczych. Koncentrują się one zasadniczo na trzech sferach zagadnień. Najbardziej rozbudowana problemowo i najbogatsza pod względem publikacyjnym sfera zainteresowań wiąże się z problematyką elit politycznych, procesów ich wyłaniania weryfikacji i selekcji aktorów politycznych oraz innych aspektów składających się na elementy socjologicznego portretu tej grupy społecznej. Druga ważna sfera zainteresowań - chyba najwcześniejsza pod względem chronologicznym - dotyczy badań nad utopią, której ukoronowaniem jest bardzo dobre opracowanie monograficzne wydane pod tytułem „Filozofia Utopii”, wydawnictwo PWN, Warszawa 1990. Z kolei wśród ostatnich publikacji, dostrzec można nowy kierunek zainteresowań związany z zagadnieniem partycypacji kobiet w życiu politycznym. Jednak najpoważniejszy dorobek, zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym, dotyczy badań nad elitami politycznymi. Są one niewątpliwie dużym wkładem w wiedzę z zakresu nauk o polityce.

Znacząca części publikacji habilitantki wydana została w znanych i poważanych w środowisku akademickim wydawnictwach naukowych, zarówno międzynarodowych,

jak i krajowych o zasięgu ogólnopolskim. W moim przekonaniu fakt ten o wiele bardziej przekonująco przemawia za niebagatelnym znaczeniem wyników jej pracy i świadczy o randze realizowanych przez nią badań, niż różnego rodzaju próby parametryzacji punktowej.

Podobnie jak w jednotematycznym zbiorze artykułów, w pozostałych publikacjach przedstawionych do oceny widoczny jest solidny warsztat metodologiczny. Jedną z cech świadczących o dojrzałości podejścia badawczego uwidocznioną w publikacjach dr Ireny Pańków jest bardzo umiejętne łączenie wymiaru teoretycznego z praktycznym przedmiotem badania. Dotyczy to nie tylko sfery pojęciowej, ale przede wszystkim przyjmowanych założeń o charakterze preliminariorów teoretycznych, stanowiących konceptualne podłoże przyjmowanej w poszczególnych publikacjach perspektywy badawczej. Widoczne jest tu dobre rozeznanie i umiejętne nawiązywanie do dorobku uznanych teoretyków, zwłaszcza socjologów w tym także klasycznych przedstawicieli teorii społecznej.

Warto także docenić elementy warsztatu pisarskiego, którego cechy wskazują na dobrą, opartą na tradycyjnych wzorcach szkołę dojrzałych form wypowiedzi. Stylistyka narracji sprawia wrażenie starannie wypracowanej, łączącej cechy dobrej komunikowalności z precyzją semantyczną. Miejscami elokwencji autorki zdradza zarazem jej erudycję i nieprzeciętne operowanie wiedzą teoretyczną. W konsekwencji większość publikacji nie tylko przystępnie i treściwie, ale także ciekawie przedstawia wyniki badań habilitantki.

Nie mniejsze znaczenie dla oceny całokształtu dorobku naukowego ma duży i aktywny udział habilitantki w wielu ważnych projektach badawczych, w tym także międzynarodowych. W przedstawionym wykazie projektów, zarówno w przedsięwzięciach własnych, jak i grupowych, udział ten można ocenić jako znaczny i często odnoszący się do odpowiedzialnych funkcji. Dwukrotnie pełniła rolę koordynatora w dużych projektach opartych na współpracy polskich i francuskich zespołów badawczych. Warto zauważyć przy tym, że dokonania dr Ireny Pańków w tej

sferze nie mają charakteru okazijnego czy spontanicznego, ale są efektem konsekwentnych i sukcesywnie rozwijanych doświadczeń organizacyjnych.

W świetle nowych regulacji oceny dorobku habilitacyjnego, warto docenić także udział w pracach eksperckich realizowanych między innymi na zlecenia Ministerstwa Pracy i polityki Społecznej oraz ekspertyzy w projektach finansowanych ze środków Międzynarodowego Funduszu Walutowego. Tego typu dokonania podkreślają także praktyczny wymiar i wartość badań habilitantki

3. Ocena osiągnięć dydaktycznych i dokonań popularyzatorskich

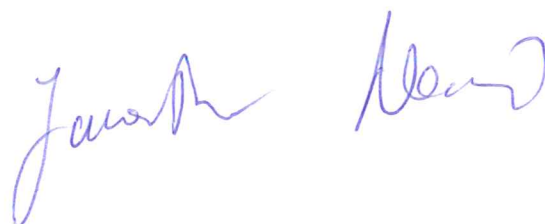
W świetle własnych deklaracji habilitantki realizuje ona swoje zadania dydaktyczne w warszawskiej uczelni - Collegium Civitas, prowadząc takie przedmioty jak: Psychologia polityczna, Elity – teoria i badania empiryczne oraz konwersatorium Kobiety i polityka. Tytułowa problematyka tych zajęć odpowiada zainteresowaniom badawczym dr Ireny Pańków i publikowanym ostatnio artykułom. Habilitantka posiada także doświadczenia w realizacji funkcji promotora prac magisterskich i licencjackich.

Działalność popularyzatorska habilitantki obejmuje czynny udział w kilkudziesięciu konferencjach naukowych, w tym w większości o zasięgu międzynarodowym, organizowanych w różnych krajach przez wiele prestiżowych ośrodków uniwersyteckich. Doktor Irena Pańków była także organizatorem konferencji międzynarodowej. Wystąpienia i wygłaszane przy tej okazji referaty są ściśle związane z zainteresowaniami badawczymi. Ważnym, bo dostępnym nie dla każdego, doświadczeniem dydaktycznym w karierze habilitantki był dwumiesięczny pobyt na Białoruskim Uniwersytecie Państwowym w Mińsku, w ramach którego przeprowadzony został cykl wykładów poświęconych roli elit politycznych w transformacji do demokracji i gospodarki rynkowej. Z punktu widzenia obecnych

standardów, pozytywnie należy też ocenić aktywny udział w kontaktach z mediami, udzielanie wywiadów i eksperckich komentarzy zarówno w telewizji, radio, jak i prasie.

4. Konkluzja

Podsumowując uważam, że przedstawiony do recenzji dorobek naukowy dr Ireny Pańków, w formie różnego typu publikacji, stanowi znaczny wkład autorki w rozwój nauk o polityce. Wraz z przedstawionymi osiągnięciami dydaktycznymi i dokonaniem popularyzatorskimi, spełniają wymogi obowiązującej ustawy o stopniach i tytule naukowych. Zatem z pełnym przekonaniem wnioskuję o dopuszczenie do dalszego procedowania w postępowaniu habilitacyjnym.

A handwritten signature in blue ink, consisting of two parts: a stylized name on the left and a surname on the right, both written in a cursive script.